

DRET I GESTIÓ DELS CAMINS RAMADERS

La transhumància i el dret de pas.— El model pecuari mediterrani no és un model estable com el de l'Europa central o atlàntica, sinó transhumant. La transhumància és un fenomen natural a tota la conca mediterrània, des de Portugal fins als Balcans, on pràcticament no hi ha zones on l'herba aguanti tots els mesos de l'any i la muntanya és a pocs dies de camí de la terra baixa o la marina. Aquest model econòmic requereix una xarxa de camins, els camins ramaders, per on el bestiar tingui el dret de pas, sense entrebancs i sense perjudicar els cultius i altres interessos. Aquests camins reben diferents noms: *cabaneres* (comarques de ponent); *carrerades* (comarques centrals i orientals); *lligallos* (terres de l'Ebre i Terol); *azagadors* (País Valencià); *cabañeras* (Aragó); *cañadas*, *cordeles*, *veredas* o *galianas* (Castella).

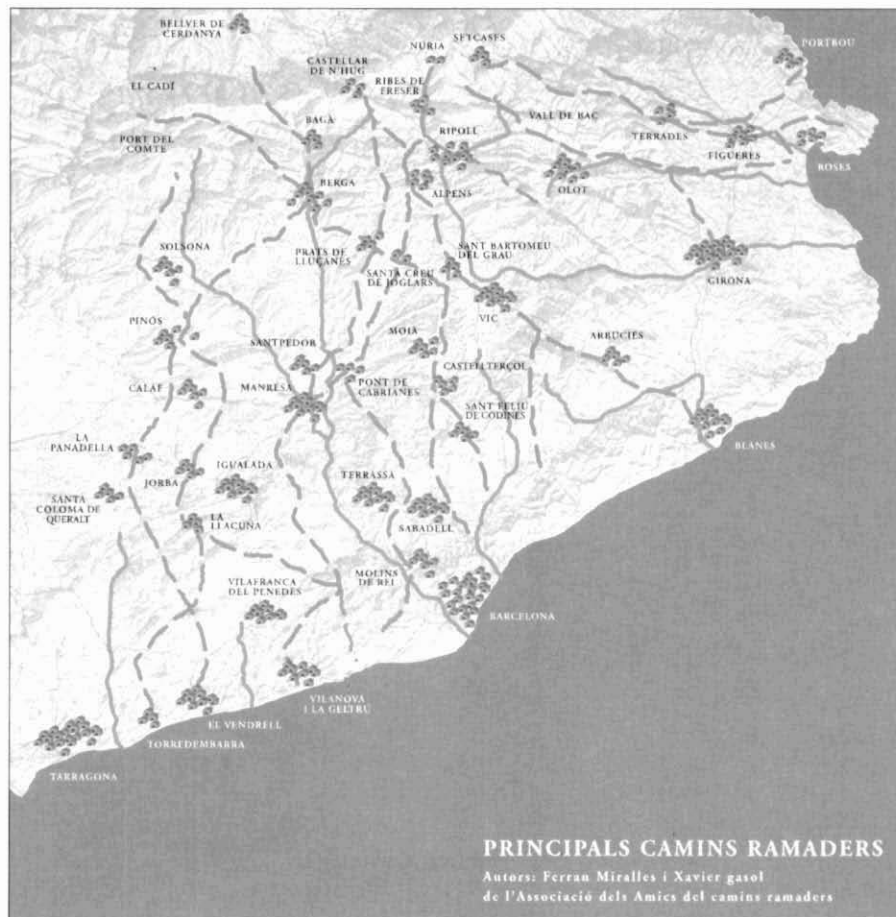
Ferran Miralles i Sabadell

Empara legal dels camins ramaders.— Els camins ramaders estan protegits per la Llei 3/1995, de 23 de març, de vies pecuàries, llei estatal que va substituir la llei 22/1974, de 27 de juny, de vies pecuàries. La nova llei —en alguns articles— es considera legislació bàsica i pertoca a les comunitats autònomes establir les disposicions legals que estimin oportunes. De fet, algunes ja ho han fet: Extremadura (1996), la Rioja (1998) i Andalusia (1998) han aprovat sengles reglaments que desenvolupen la llei estatal i Navarra (1997) i Madrid (1998) han aprovat lleis pròpies.

Estructura i contingut de la Llei 3/1995, de 23 de març, de vies pecuàries.— El *Títol preliminar (Disposicions generals)* defineix les vies pecuàries, estableix la seva naturalesa jurídica demanial (béns de domini públic inalienables, imprescriptibles i inembargables) i n'atribueix la titularitat a les Comunitats Autònomes que hauran de preservar-les i garantir el seu ús públic. Classifica els camins ramaders segons la manera castellana en *cañadas* (fins a 75 m), *cordeles* (fins a 37,5 m) i *veredas* (fins a 20 m), tot i que reconeix que existeixen altres nomenclatures en les altres llengües de l'Estat.

El *Títol I (De la creació, determinació i administració de les vies pecuàries)*, en el seu *Capítol I (potestats administratives sobre les vies pecuàries)* detalla aquelles potestats administratives l'exercici de les quals correspon a les Comunitats Autònomes i que són la recerca, la classificació, el partionament, la fitació sobre el terreny, la desafectació i d'altres actes relacionats amb els camins ramaders. Preveu també la possibilitat de crear,

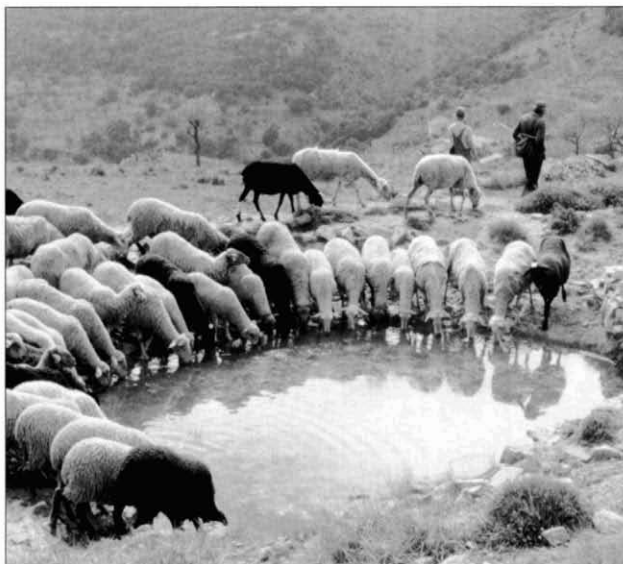
Els principals
camins ramaders
del Pirineu oriental.
Autors:
F. Miralles i X. Gasol

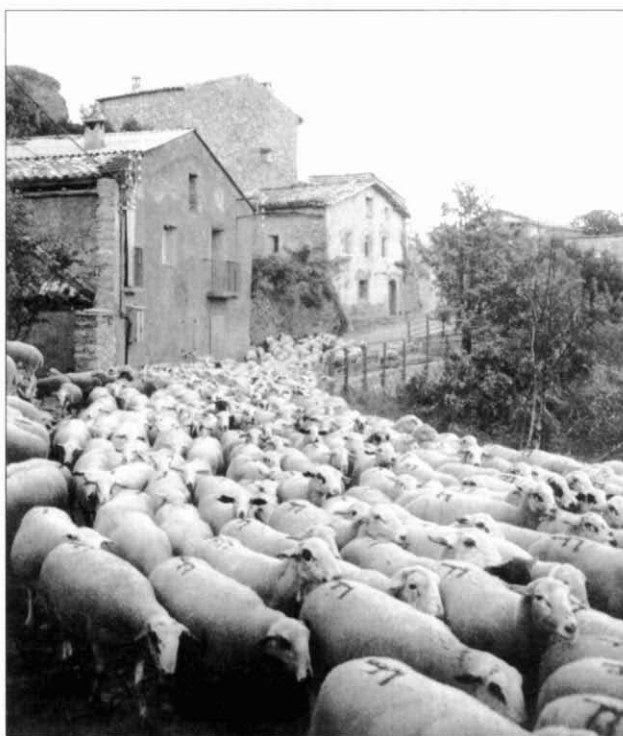
ampliar o restablir camins ramaders, actuacions que comporten la declaració d'utilitat pública a efectes expropiatoris sobre els béns i drets afectats. El *Capítol II (Classificació, partionament i fitació)* s'ocupa de la classificació, partionament i fitació dels camins ramaders i estableix, com a novetat legislativa, que la resolució aprovatòria del partionament serà títol suficient per rectificar les situacions jurídiques registrals contradictòries amb el partionament, així com per a la immatriculació dels béns de domini públic partionats en els casos que s'estimi convenient. El *Capítol III (Desafectacions i modificacions del traçat)* limita els supòsits de desafectació a aquelles vies o trams que, a més de no ser apropiades per al trànsit del bestiar, no siguin susceptibles dels usos compatibles i complementaris que preveu la llei. Les modificacions del traçat –prèvia desafectació– hauran

de garantir sempre el manteniment de la integritat superficial i la idoneïtat dels itineraris i els traçats a fi i efecte de preservar-ne l'ús públic. El *Capítol IV (Ocupacions i aprofitaments de les vies pecuàries)* regula les ocupacions temporals i els aprofitaments sobrers dels camins ramaders. Les ocupacions es limiten a un termini no superior als 10 anys, sense perjudici de noves renovacions.

El *Títol II (Dels usos compatibles i complementaris de les vies pecuàries)* defineix els usos compatibles i complementaris, sempre en relació amb el trànsit ramader. Aquesta és una de les novetats més significatives de la nova llei, que posa d'aquesta manera els camins ramaders al servei de la cultura i l'esbargiment ciutadà i les converteix en un instrument més de la política de conservació de la natura. El *Títol III (Xarxa estatal de vies pecuàries)*, com a novetat legislativa, crea la Red Nacional de Vías Pecuàries, on integra els grans camins ramaders (*cañadas* i camins menors que els donen continuïtat) que recorren per més d'una comunitat autònoma, així com els camins ramaders que serveixen d'enllaç per a desplaçaments transfronterers. Els expedients de desafectació i d'expropiació hauran de ser informats per l'Administració central, però la

Un dels problemes actuals de la transhumància és la manca d'aiguà. Amb el despoblament de la muntanya s'han perdut les basses d'abans.
Fotografia: J. Rovira

Molts pobles s'han format al llarg del camí ramader. Tot i ser carrer, el ramat serveix el dret de pas.
Fotografia: F. Miralles

gestió serà de les comunitats autònomes. El *Títol IV (De les infraccions i sancions)* enumera les infraccions administratives i determina les respectives sancions. Estableix l'obligació de l'infractor de reparar el dany produït, amb independència de les sancions penals o administratives que en cada cas procedeixi establir.

La llei es tanca amb tres disposicions addicionals, una transitòria, una derogatòria i cinc de finals entre les quals cal destacar la disposició addicional primera que deixa clar que "les vies pecuàries no classificades conserven la seva condició originària i hauran de ser objecte de classificació amb caràcter d'urgència".

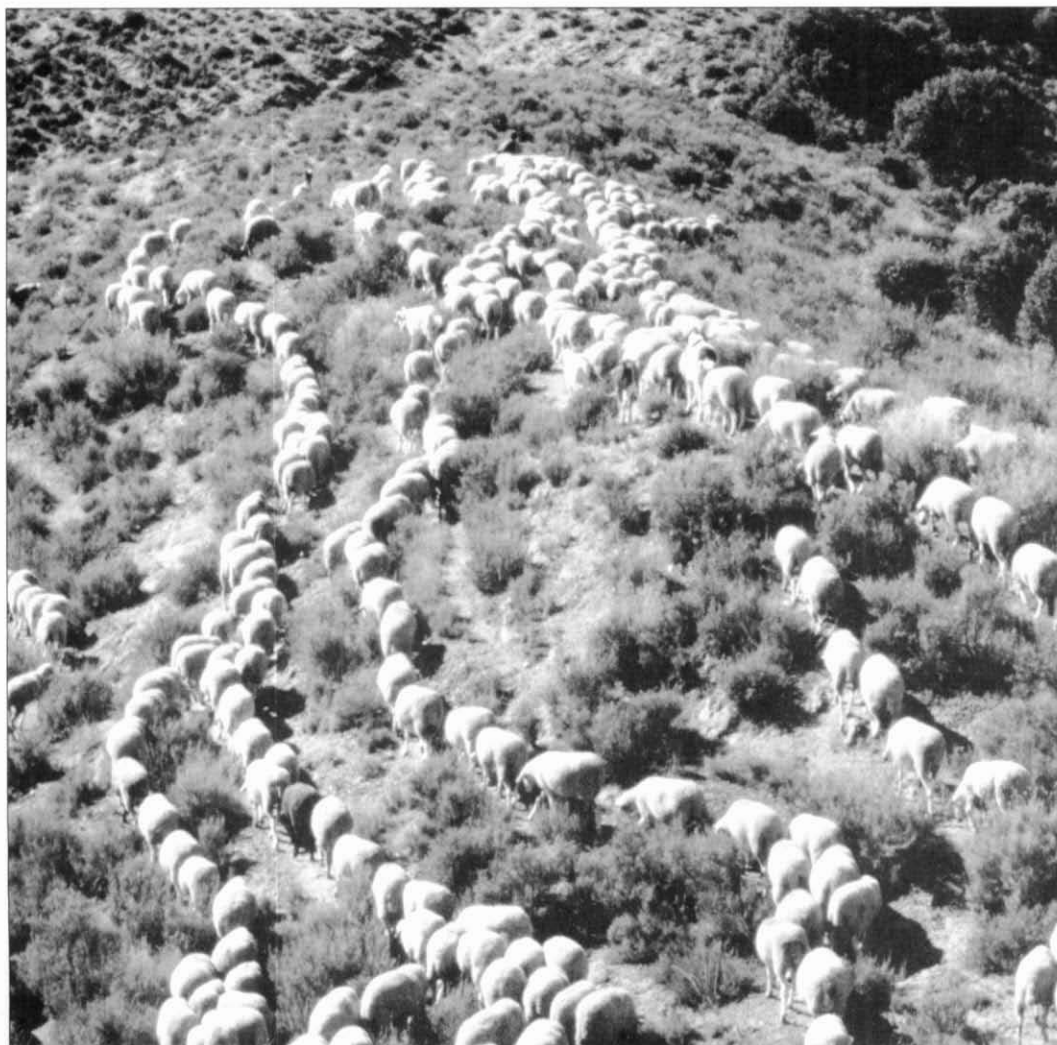
Principals novetats de la llei.— La Llei 3/1995 no és una simple adaptació de la legislació anterior a l'Estat de les autonomies —de fet assigna la titularitat de les vies pecuàries a les comunitats autònomes— sinó que aporta canvis conceptuals importants. La llei i el reglament anteriors, per exemple, permetien que els camins ramaders que ja no són utilitzats pel ramat poguessin ser desafectats i fins arribaven a incloure com a *derechohabientes* del domini públic els propis intrusos, mentre que la llei actual deixa clar que els camins ramaders no prescriuen mai i que segueixen essent domini públic encara que faci molts anys que no hi passi el bestiar. A més, el nou ordenament emfasitza altres funcions importants dels camins ramaders quan els considera com a "autèntics corredors ecològics, essencials per a la migració, la distribució geogràfica i l'intercanvi genètic de les espècies silvestres", quan palesa el seu paper en l'ecolleure "atenent a una demanda social creixent" o quan remarca la seva gran importància en la gestió del territori i l'ordenació de l'entorn mediambiental.

La titularitat dels camins ramaders.— La carrerada no és una servitud de pas sinó un autèntic domini públic com ho són els rius, les costes o les carreteres. No són del propietari de les terres que travessa ni tampoc de l'Ajuntament. Les carrerades són "béns de domini públic de les Comunitats Autònomes". A Catalunya la competència és del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya.

La gestió.— El Departament de Medi Ambient hauria de regular l'ús dels camins ramaders desenvolupant la llei bàsica; hauria de defensar la integritat dels camins ramaders mitjançant les potestats administratives (investigar la situació dels terrenys que se suposin pertanyents als camins ramaders; classificar, partionar i fitar; desafectar del domini públic; o crear, ampliar i restablir); hauria de garantir l'ús públic (ramader, compatible o complementari) dels camins ramaders; i hauria d'assegurar la conservació dels camins ramaders i dels elements ambientalment o culturalment valuosos vinculats a ells.

Com a mínim, amb caràcter d'urgència (per llei) i com a pas previ al partionament (definició exacta dels límits de la carrerada que la declara com a bé de domini públic de la comunitat autònoma, naturalesa que preval sobre les inscripcions del Registre de la Propietat), cada municipi hauria de tenir classificades les seves carrerades mitjançant un expedient que inclogués la descripció de l'itinerari de les carrerades i la seva amplada, i

annexés un petit plànol. Legalment la classificació té un caràcter merament declaratiu, però el seu valor és molt important, puix que la tradició oral queda recollida als arxius de l'administració. A partir d'aquí es poden resoldre conflictes, es poden garantir els drets d'uns i altres i es poden protegir les carrerades davant de cada nova variant, autopista o via de tren que es construeix.

Molt sovint, la carrerada coincideix amb la carena i el ramat pot avançar estès i sense problemes.
Fotografia: J. Rovira

Situació actual a Catalunya. – Més enllà del trànsit ramader, les carrerades s'han de protegir perquè es tracta de milers de quilòmetres i d'hectàrees públiques que són de tots, i que l'Administració pot retornar-nos pràcticament sense cap cost, amb la simple classificació. Estem parlant de 30.000 km públics! No obstant això, dels 946 municipis que hi ha a Catalunya, només el 7 % tenen els camins ramaders classificats i corresponen, principalment, al treball que va fer l'ICONA als anys setanta, sobretot a les comarques de Tarragona. De llavors ençà –a diferència d'altres comunitats autònomes!– s'ha avançat molt poc i això és extremadament greu vist el ritme amb què es malmet i s'esborra per sempre aquesta xarxa mil·lenària.

Malgrat la llei, el dret de pas dels ramats transhumants no es garanteix. Els particulars, il·legalment, les llauen o les barren amb tanques privades. La vegetació les embruta. Les noves carreteres o línies ferroviàries les tallen sense posar passos per al bestiar. Les urbanitzacions les trinxen sense que el planejament urbanístic les contempli. S'asfalten i s'emplenen de vehicles que no respecten el ramat. Per protegir-les, caldria primer inventariar-les i, ara per ara, la major part no ho estan. Com es poden protegir si no se sap per on passen, si no existeix un mapa de les nostres carrerades?

Mentrestant. – Les carrerades no són camins sempre evidents. N'hi ha que avui són importants carreteres o carrers de pobles i urbanitzacions i d'altres que avui són rases plenes d'esbarzers o erms on no s'hi veu camí; poden coincidir amb una pista veïnal o discórrer per la llera del riu, pel mig d'un camp avui llaurat o per l'ample llom d'una carena. N'hi ha d'1,5 metres d'amplada i altres de més de 60 metres. El mapa de les carrerades no està imprès ni està documentat als arxius de l'Administració: és només un mapa en la memòria dels pastors i de les persones d'edat avançada. O es recull aviat aquesta tradició oral o serà ja impossible conèixer, per sempre més, el traçat exacte dels camins ramaders.

Algunes persones i entitats, entre les quals hi ha l'associació d'Amics dels Camins Ramaders (creada el 1998), investiguen la història, el traçat i la situació actual de les carrerades, acompanyant els ramats transhumants i entrevistant la gent gran; vetllen per la protecció i correcta senyalització d'aquests camins, i donen a conèixer aquest patrimoni. És una aportació important a la preservació d'aquest gran patrimoni, únic a Europa.